

DR ANNA MARCINKIEWICZ-KACZMARCZYK

orcid.org/0000-0002-9636-3185

Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie

Koła Rodzin Milicyjnych – zadania i zakres działań (1969–1989)

Streszczenie

Organizacja Rodzin Milicyjnych powstała w 1968 r. i działała aktywnie od 1969 do 1989 r. Jej członkowie ściśle współpracowali z Ligą Kobiet, która później przekształciła się w Ligę Kobiet Polskich. Przedstawiciele organizacji uczestniczyli w spotkaniach i konferencjach Ligi oraz wpływali na jej program, biorąc udział w licznych inicjatywach i działaniach. Program działania Kół Rodzin Milicyjnych był dostosowany do sytuacji politycznej i gospodarczej w kraju. W czasie kryzysu politycznego ich członkowie wspierali rząd i promowali ideologię komunistyczną z większą intensywnością niż kiedykolwiek wcześniej. Upadek komunizmu w Polsce przyniósł ze sobą kres działalności organizacji proreżimowych, w tym struktur organizacyjnych Rodzin Milicyjnych.

Słowa kluczowe: Koła Rodzin Milicyjnych, Liga Kobiet Polskich, organizacja prorządowa, działalność propagandowa, kryzys polityczny

THE ORGANIZATION OF MILITIA FAMILY – GOALS AND THE SCOPE OF ACTIVITIES (1969–1989)

Abstract

The Organisation of Militia Family was established in 1968 and operated actively from 1969 till 1989. The members of the organisation

closely cooperated with the League of Women which later became the League of Polish Women. The representatives of the organisation attended the meetings and conferences of the League, and participated in its program taking part in numerous initiatives and activities. The program of Militia Families was adjusted to the political and economic situation in the country; therefore, during the political crisis their members supported the government and promoted the ideas of communism with more intensity than ever before. The fall of communism brought an end to pro-government organizations in Poland including the Organization of Militia Family.

Keywords: Militia Families, the League of Women, the League of Polish Women, pro-government organization, propaganda, political crisis

*

Koła Rodzin Milicyjnych (KRM) zostały utworzone w listopadzie 1968 r. z inicjatywy członkiń Ligi Kobiet (LK) działających w środowisku funkcjonariuszy MO. Bezpośrednią przyczyną ich powstania były wydarzenia polityczne z drugiej połowy lat sześćdziesiątych, których następstwem była coraz ostrzejsza krytyka władz ze strony społeczeństwa polskiego. Oficjalne zarządzenie ministra spraw wewnętrznych o powołaniu organizacji zostało ogłoszone 10 stycznia 1969 r.¹

Podstawami prawnymi działalności organizacji był Statut LK, Zasady Działania KRM oraz uchwały i wytyczne ZG LK, ZW LK i MSW. Podstawowymi zadaniami KRM było prowadzenie pracy ideowo-wychowawczej zarówno wśród rodzin funkcjonariuszy MO, jak i w innych środowiskach społecznych w celu podniesienia ich świadomości politycznej, poziomu kulturalnego, kształtowania właściwych postaw obywatelskich, a także zachęcenia do aktywności społecznej. Wśród szczegółowych zadań organizacji wymieniono natomiast: popularyzowanie osiągnięć kulturalnych i gospodarczych Polski Ludowej oraz idei socjalistycznych, udzielanie

¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej [AIPN], 01728/51, Zarządzenie Nr 7/69 Ministra Spraw Wewnętrznych z 10 stycznia 1969 r., k. 104; Ibidem, Pismo Dyrektora Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW do KWMO z 17 stycznia 1969 r., k. 105.

rodzinom funkcjonariuszy MO porad w zakresie wychowywania dzieci, umacnianie ich więzi z MO, udzielanie pomocy materialnej rodzinom funkcjonariuszy, wdowom i sierotom po zmarłych milicjantach².

Należy podkreślić, że okoliczności powstania KRM, struktury organizacyjne i bibliografia zostały szczegółowo omówione w pierwszej części artykułu zatytułowanej *Koła Rodzin Milicyjnych – powstanie, organizacja i działalność propagandowa*. Z tego względu zostaną one pominięte w niniejszym tekście, którego podstawowym celem jest ukazanie zadań i zakresu działalności organizacji na tle zmieniających się realiów politycznych w latach 1969–1989.

Druga część artykułu, podobnie jak pierwsza, została oparta na dokumentach wytworzonych przez MO i MSW, a przechowywanych w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Są to najczęściej odgórne zarządzenia i wytyczne związane z funkcjonowaniem organizacji, a także plany działania i protokoły zebrań. Charakter tych akt uniemożliwia jej pełne scharakteryzowanie, gdyż przeważają wśród nich oficjalne dokumenty, które ukazują przede wszystkim planowany, a nie rzeczywisty zakres zadań i kierunki działania KRM. Należy również podkreślić, że dokumentacja wytworzona w organach bezpieczeństwa państwa była specyficzna, a zawarte w niej treści często miały charakter propagandowy i nie zawsze zgodny z prawdą. W niniejszym artykule został więc opisany tylko ten zakres zadań i działania KRM, który ukazują dokumenty MO i MSW.

Zadania i zakres działalności KRM w latach 1970–1980

Zadania KRM, podobnie jak LK, były narzucane odgórnie przez PZPR. Członkinie obydwu organizacji realizowały je, prowadząc pracę propagandową oraz wspierając rodziny funkcjonariuszy w zakresie udzielania im porad w różnych dziedzinach, też świadcząc pomoc materialną. Kierunki tych planowanych działań przygotowywano wcześniej, w trakcie posiedzeń Zespołu do spraw

² AIPN, 01305/37, Zasady działania KRM, k. 2–10.

KRM, opierając się na wspomnianych wyżej wytycznych PZPR, które dostosowywano zwykle do aktualnej sytuacji w kraju.

W pierwszym pięcioleciu działalności organizacji ekipa rządowa Edwarda Gierka, dążąc do zdobycia zaufania społeczeństwa zbulwersowanego wypadkami grudniowymi, powołała komisję do zbadania przyczyn masakry robotników na wybrzeżu w 1970 r. Ponadto zaciągnięte przez nią kredyty zagraniczne przyczyniły się do wzrostu dochodu narodowego i realnych płac. Ogólna poprawa warunków bytowych złagodziła krytykę władz i nastroje antyrządowe.

W tym okresie KRM oprócz prowadzenia pracy propagandowej położyły duży nacisk na rozpowszechnianie tematyki związanej z właściwym rozwojem rodziny, wychowywaniem dzieci i młodzieży oraz na pracę charytatywną. Należy podkreślić, że organizacja od początku kształtowała i rozpowszechniała wzór rodziny socjalistycznej, dostosowując go do potrzeb środowiska MO i SB. Na jednym z pierwszych posiedzeń Zespołu do spraw KRM, w lutym 1971 r., zaplanowano działania na lata 1971–1974, ustalając, że w kolejnych latach będą propagowane treści z zakresu następującej tematyki: „Dzieci i młodzież w rodzinie”, w 1972 r. – „Rodzina funkcjonariusza”, w 1973 r. – „Poznanie własnego i sąsiednich regionów”, a w 1974 r. – „Wróćmy pamięcią do pierwszych dni, uchronmy je od zapomnienia”. Spośród spraw organizacyjnych omawiano kwestie związane z pozyskiwaniem nowych członkiń oraz organizowania pomocy materialnej dla wdów i sierot po funkcjonariuszach³.

W zakresie prowadzenia pracy propagandowej na posiedzeniu, które odbyło się w marcu 1971 r., zorganizowano również seminarium poświęcone *problematyce wychowawczej dzieci i młodzieży w świetle zadań ideowo-wychowawczych wobec funkcjonariuszy MO i SB oraz ich rodzin*⁴. Na innym zaś posiedzeniu opracowano plan współuczestnictwa w konkursie organizowanym przez

³ AIPN, 01728/51, Protokół z posiedzenia Zespołu do spraw KRM przy ZG LK z 11 lutego 1971 r., k. 141.

⁴ Ibidem, Protokół z posiedzenia Zespołu do spraw KRM przy ZG LK z 3 marca 1971 r., k. 140.

LK, którego celem było odszukanie kombatantek II wojny światowej, a następnie spisanie ich wspomnień i ich publikacja⁵.

O zamierzeniach dotyczących prowadzenia pracy propagandowej dyskutowano również na spotkaniach, które odbyły się w pierwszej połowie 1972 r. Omówiono wówczas program uroczystości związanych z Dniem Kobiet. Planowano zorganizować seminarium na temat problemów współczesnej rodziny, wykład o wrogiej i antypolskiej działalności ośrodków dywersji ideologiczno-politycznej, a następnie spotkanie z ministrem spraw wewnętrznych i przewodniczącą ZG LK. Z okazji tej uroczystości planowano również przyznać nagrody pieniężne i Honorowe Odznaki LK najbardziej wyróżniającym się działaczkom KRM⁶.

Szeroko zakrojony program pracy propagandowej miał na celu kształtowanie rodzin funkcjonariuszy zgodnie z zasadami obowiązującymi w Polsce Ludowej. Rodzina funkcjonariusza powinna stanowić wzór rodziny socjalistycznej, której członkowie w pełni akceptowali przemiany ustrojowe, byli przekonani o słuszności polityki PZPR i wychowywali swoje dzieci na wzorowych obywateli. Lojalność reprezentowana przez funkcjonariuszy i ich najbliższych była doceniana przez władze, która najbardziej zasłużonym przyznawała odznaczenia i nagrody pieniężne.

Inną formą pozyskiwania tego środowiska było otaczanie szczególną opieką zarówno dzieci, jak i żon milicjantów. Z pomocą członkiń zespołów wojewódzkich KRM starano się udzielać wsparcia materialnego rodzinom funkcjonariuszy z całego kraju. Latem 1972 r. zorganizowano dla ich dzieci obóz w Warszawie, a zimą 1973 r. zimowisko. Dla członkiń organizacji oraz dla żon funkcjonariuszy organizowano pokazy żywieniowe, wykłady i prelekcje. W listopadzie 1972 r. odbyła się narada KRM w Wildze, podczas której odbyły się pokazy żywieniowy i kosmetyczny, ogłoszono wykład pt. *Zadania LK w świetle uchwał VI Zjazdu PZPR* oraz przeprowadzono dyskusję na temat *Rola rodziny w kształtowaniu postaw*

⁵ Ibidem, Protokół z posiedzenia Zespołu do spraw KRM przy ZG LK z 15 maja 1971 r., k. 138.

⁶ Ibidem, Protokół z posiedzenia Zespołu do spraw KRM przy ZG LK z 18 lutego 1972 r., k. 124.

dzieci i młodzieży. Oprócz tego omawiano zasady zatrudniania żon funkcjonariuszy posiadających kilkoro dzieci – proponowano im pracę w systemie nakładczym lub w placówkach handlowych prowadzonych przez resort.

W trakcie dyskusji zauważono również konieczność

podjęcia systematycznej pracy wychowawczej (równocześnie dla mężczyzn i kobiet) w kierunku kształtowania właściwych postaw rodzinnych (pokazanie żonom wszystkich niebezpieczeństw i ogromnej odpowiedzialności związanej z pracą funkcjonariusza, przygotowanie ich do rozładowywania wszelkich napięć wynikających z tytułu pracy męża, w pewnych „stresowych” sytuacjach w bezpośrednich kontaktach z przełożonymi)⁷.

W tym kontekście nietrudno zauważyć, jaką rolę wyznaczano żonom funkcjonariuszy. Podobnie jak wszystkie kobiety w Polsce Ludowej mogły one podejmować pracę zawodową, a nawet były w lepszej sytuacji, gdyż często oferowano im dobrze płatne zatrudnienie w resorcie. Dla ich dzieci rezerwowano również dodatkowe miejsca w żłobkach i przedszkolach oraz starano się zapewniać im zorganizowany wypoczynek w czasie ferii i wakacji. Najważniejszym zadaniem, jakie miała spełniać żona funkcjonariusza, nie była jednak kariera zawodowa, tylko psychiczne wspieranie męża i pomaganie mu w zwalczaniu stresu związanego z wykonywanymi przez niego zadaniami. Aby go lepiej zrozumieć i docenić wagę zawodu funkcjonariusza, musiała być uświadomiona ideologicznie i reprezentować postawę zgodną z oczekiwaniami władz.

Ważnym elementem pracy propagandowej służącym utrwalaniu socjalistycznego światopoglądu było organizowanie rocznic obchodów związanych z historią działalności MO. W 1974 r. obchodzono 30-lecie powstania MO. Starano się wówczas, jak już wspomniano, realizować działania, których celem było rozpowszechnienie treści związanych z hasłem „Wróćmy pamięcią do pierwszych dni, uchronmy je od zapomnienia”. Z tego względu w tym okresie członkinie KRM otoczyły szczególną opieką weteranów walk

⁷ Ibidem, Protokoły z posiedzenia Zespołu do spraw KRM przy ZG LK z 23 maja, 31 października i 14 listopada 1972 r., k. 120–122.

o umocnienie władzy ludowej oraz rodziny tych funkcjonariuszy, którzy zginęli w trakcie walk z reakcyjnym podziemiem⁸. Przykłady rzekomych bohaterów, którzy po wojnie walczyli z opozycją, miały być odpowiednim wzorcem nie tylko dla milicjantów, ale także dla ich żon i dzieci.

Koła Rodzin Milicyjnych uczestniczyły również aktywnie w kampanii sprawozdawczo-wyborczej LK i po raz pierwszy zorganizowały zjazdy wojewódzkie i I Krajowy Zjazd KRM, który odbył się w Warszawie w październiku 1974 r. W trakcie tego zjazdu dokonano przeglądu pracy kół, uchwalono program dalszego ich działania, wybrano wojewódzkie i krajowe zespoły KRM, które wcześniej były powoływane przez zarządy LK. Na zjeździe tym uchwalono także nowe Zasady działania KRM, wydatnie zwiększając zakres obowiązków i odpowiedzialności zespołów i kół⁹.

Podsumowując, można więc stwierdzić, że zgodnie z oficjalnymi wytycznymi w latach 1971–1975 zespoły KRM starały się dostosowywać sposoby prowadzenia swojej działalności do aktualnej sytuacji w kraju oraz do potrzeb środowiska funkcjonariuszy MO. Członkinie organizacji kładły nacisk na rozpowszechnianie modelu wzorowej rodziny milicyjnej i wspierały jej rozwój, udzielając teoretycznych i praktycznych porad w różnych dziedzinach. W ramach pracy ideowo-wychowawczej propagowały światopogląd zgodny z oczekiwaniami PZPR. Tego rodzaju działalność miała wspierać zarówno psychicznie, jak i materialnie środowisko funkcjonariuszy i utrwalać wśród nich przekonanie o słuszności realizowanych przez nich zadań.

Działalność KRM w ostatnim dziesięcioleciu PRL

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych pojawiły się już pierwsze symptomy narastającego kryzysu gospodarczego. Brak reform politycznych i gospodarczych oraz rosnące zadłużenie

⁸ AIPN, 01728/49, Sprawozdanie z działalności Ligi Kobiet za lata 1971–1974, k. 61.

⁹ Ibidem.

miały wpływ na pogorszenie warunków bytowych społeczeństwa. W tych okolicznościach, kiedy w lutym 1976 r. sejm uchwalił zmiany w konstytucji, wprowadzając sojusz z ZSRS oraz podkreślając kierowniczą rolę PZPR w kraju, zaczęła powstawać opozycja.

W czerwcu 1976 r. zorganizowano strajki m.in. w Radomiu i w Ursusie. Kolejny poważny kryzys polityczny miał miejsce w lipcu i sierpniu 1980 r., a jego bezpośrednią przyczyną było wprowadzenie podwyżki cen na artykuły żywnościowe. Po ogłoszeniu podwyżek 1 lipca wybuchły strajki w Lublinie, na Wybrzeżu, a następnie w całym kraju. W Stoczni Gdańskiej utworzono Komitet Strajkowy, który zrzeszał wszystkie komitety strajkowe. Ostatecznym rezultatem tych wydarzeń było podpisanie porozumień sierpniowych, w wyniku których władze zgodziły się na utworzenie Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”¹⁰.

Porozumienia sierpniowe tylko chwilowo zażegnały rosnący kryzys polityczny. W społeczeństwie narastała bowiem coraz większa niechęć do przedstawicieli PZPR. Zaczęto również otwarcie krytykować system władzy. Podpisanie porozumień sierpniowych i powołanie NSZZ „Solidarność” podważyło autorytet władz i ukazało ich słabość. W tych okolicznościach we wrześniu 1980 r. Edward Gierek ustąpił ze stanowiska I sekretarza KC PZPR, a jego miejsce zajął Stanisław Kania.

Jednocześnie z kryzysem politycznym pogłębiał się regres gospodarczy. Warunki bytowe społeczeństwa uległy znacznemu pogorszeniu, brakowało podstawowych artykułów konsumpcyjnych i rozwijała się korupcja. W październiku 1981 r. I sekretarzem KC PZPR został gen. Wojciech Jaruzelski, a w grudniu wprowadzono stan wojenny. W kraju nadal panował kryzys gospodarczy, który zmusił władze do wprowadzenia reglamentacji żywności oraz artykułów pierwszej potrzeby. W społeczeństwie polskim narastała więc krytyka władz, a opozycja zyskiwała coraz większą popularność¹¹.

¹⁰ A.L. Sowa, *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków 2011, s. 407–413; J. Kaliński, *Gospodarka w PRL*, Warszawa 2012, s. 44–45.

¹¹ K.B. Janowski, *Źródła i przebieg zmiany politycznej w Polsce (1980–1989)*, Toruń 2004, s. 95; *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. A. Dudek, Warszawa

Wspomniane wyżej wydarzenia oddziaływały również na środowisko funkcjonariuszy MO, w którym w latach siedemdziesiątych także nastąpiły przemiany mentalnościowe. Przede wszystkim w dużych ośrodkach miejskich znacznie zwiększył się procent milicjantów z pochodzeniem inteligenckim oraz takich, którzy ukończyli studia¹². Część z nich nie była już w stanie bezkrytycznie akceptować propagandy rozpowszechnianej w tym środowisku, uświadamiając sobie sprzeczności pomiędzy głoszoną przez PZPR ideologią a rzeczywistością, a także fakt, że obietnice władz nie były realizowane. Silna indoktrynacja oraz obowiązujący wśród funkcjonariuszy system nakazów i zakazów coraz częściej budziły opór i poczucie niesprawiedliwości¹³.

Wspomniane wyżej zjawiska spowodowały konieczność zintensyfikowania działalności ideowo-wychowawczej KRM i tym samym, w większym stopniu niż dotychczas, kształtowania postaw funkcjonariuszy i ich najbliższych. Zgodnie z uchwałą podjętą przez ZG LK w październiku 1977 r. opracowano nowy program i zakres działań. Już we wstępie do powyższej uchwały stwierdzono, że:

Po VII Zjeździe Partii organizacja wzbogaciła treści i formy pracy zmierzające do umocnienia wychowawczej funkcji rodziny, kształtowania patriotycznych postaw kobiet i zwiększania ich udziału w różnych formach demokracji socjalistycznej¹⁴.

W wyniku narastającego kryzysu oraz symptomów niezadowolonia występujących w środowisku MO jeszcze większy nacisk kładziono na aktywizację żon funkcjonariuszy. Reprezentowane przez nich postawy ideologiczne miały wówczas szczególne znaczenie. Zachęcano je więc do działalności politycznej i społecznej, która

2003, s. 149–152.

¹² W 1973 r. uchwalono ustawę o służbie funkcjonariuszy MO, która wprowadziła obowiązek posiadania wyższego wykształcenia u oficerów MO i średniego u podoficerów. Stało się to przyczyną zmian w doborze kandydatów do tego zawodu i częściowej rezygnacji z klasowego doboru kadr. W.J. Mikusiński, *Ruch związkowy funkcjonariuszy MO w 1981 r. Zarys historii*, Warszawa 2015, s. 11.

¹³ Ibidem, s. 14.

¹⁴ AIPN, 01728/7, Uchwała ZG LK z 24 października 1977 r. w sprawie wzmocnienia działalności ideowo-wychowawczej w ogniwach i instancjach organizacji, b.p.

kształtowała u nich propagowany przez PZPR światopogląd, dzięki czemu mogły one „pozytywnie” oddziaływać na swoich mężów.

Postanowiono więc, że wszystkie członkinie, zarówno LK, jak i współdziałających z nią organizacji takich jak ORW i KRM, zorganizują zebrania, na których zostaną opracowane wytyczne prowadzenia intensywnej pracy propagandowej w ich środowiskach. W wytycznych tych należało uwzględnić nie tylko poszerzenie wiedzy kobiet na temat przyczyn aktualnych problemów społeczno-gospodarczych i politycznych Polski Ludowej, ale również opracować sposoby zacieśnienia więzi z przedstawicielami swoich środowisk. Oprócz tego członkinie KRM, jak podkreślano, powinny aktywniej udzielać się w pracy społecznej, współpracując z komitetami osiedlowymi, sklepowymi czy komisjami kontroli społecznej. Zachęcano je też do pełnienia funkcji kuratorów sądowych, zatrudniania się w poradniach prawno-społecznych i pedagogicznych, a nawet do wstępowania w szeregi Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej¹⁵.

Zgodnie z zaleceniami PZPR kobiety powinny uczestniczyć w życiu politycznym, ale tylko pod warunkiem, że będą popierały politykę władz Polski Ludowej. Najważniejszym następstwem tej aktywności miał być fakt, że działaczki LK, ORW i KRM zintegrują się ze swoimi środowiskami w znacznie większym stopniu niż dotychczas. Dla KRM szczególne znaczenie miało wstępowanie ich członkiń do ORMO, gdyż zapewniało im większą konsolidację ze środowiskiem MO i tym samym uzyskanie tam większych wpływów.

Kwestie związane z kontynuowaniem pracy propagandowej poruszono również w trakcie II Zjazdu KRM, który odbył się w 1979 r., w rocznicę 35-lecia Polski Ludowej. Na początku, jeszcze przed rozpoczęciem obrad, przeczytano sprawozdanie z działalności KRM w latach 1974–1979, gdzie szeroko omówiono sposoby kształtowania postaw kobiet w środowiskach MO. Wspomniano w nim również o dużym zaangażowaniu członkiń organizacji w kampanię wyborczą do sejmu PRL. Następnie przewodnicząca Zespołu Krajowego do spraw KRM mjr Zofia Bojarska-Zygler wy-

¹⁵ Ibidem.

głosiła referat *O dalszy rozwój Kół Rodziny Milicyjnej i aktywizację ich pracy*, w którym podsumowała dotychczasową działalność i określiła dalszy program działania, już na samym początku akcentując, że w poprzednim okresie

organizacja nasza na plan pierwszy swego działania wysuwała kształtowanie zaangażowanych postaw ideowo-moralnych, umacnianie rodziny, przygotowanie kobiety do wykonywania trudnych zadań wychowawczych, na podnoszenie jej świadomości, funkcjonowania w specyficznym ogniwie ludowego państwa, jakim jest środowisko Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa¹⁶.

Referentka uznała też, że stosowane dotychczas sposoby przyniosły oczekiwane skutki i stwierdziła, że w przyszłości powinny być nadal stosowane. Oprócz tego wytyczyła nowe zadanie KRM, m.in. umacnianie dyscypliny służbowej w jednostkach i zaangażowanie funkcjonariuszy w realizacji zadań zawodowych.

W kolejnych referatach wygłoszonych na tym zjeździe poruszono w zasadzie bardzo podobne problemy, popularyzując politykę PZPR. Omawiano m.in. takie tematy jak: *KRM ważną częścią polskiego ruchu kobiecego*, *KRM istotnymi czynnikami kształtowania ideowo-moralnego oblicza milicyjnego środowiska*, *O dalsze pogłębianie współpracy między ORW i KRM*, *Rola KRM w działalności ideowo-wychowawczej w środowisku milicyjnym oraz KRM współorganizatorami działalności społecznej w jednostkach terenowych*.

Nietrudno tutaj zauważyć, że treści propagandowe zawarte w wygłaszanych referatach miały niewiele wspólnego z prawdą. Problemy w nich poruszane były ściśle związane z aktualną sytuacją polityczną w kraju. Ich celem było przekonanie żon funkcjonariuszy o słuszności polityki władz i ukształtowanie w nich „właściwego” światopoglądu politycznego. Oddziaływanie na funkcjonariuszy za pośrednictwem żon było formą indoktrynacji. Dążenie do ich ścisłego kontrolowania, nawet w życiu prywatnym, miało ich odizolować od wpływów z zewnątrz i silniej skonsolidować. Wspólne imprezy towarzyskie i różnego rodzaju wyjazdy również

¹⁶ AIPN, 01728/13, Referat programowy wygłoszony na II Zjeździe KRM w 1979 r., b.p.

służyły integracji tego środowiska i uodpornieniu go na wpływy z zewnątrz.

W latach osiemdziesiątych KRM nadal prowadziły intensywną pracę propagandową, dążąc do utrwalenia wzorca rodziny milicyjnej zgodnego z oczekiwaniami władz i odizolowania środowiska MO od reszty społeczeństwa. Sposoby i formy realizowania tych zadań w tym okresie szczegółowo przedyskutowano na konferencji aktywu KRM, która odbyła się na początku grudnia 1980 r. w Wyższej Szkole Oficerskiej MSW w Legionowie. W trakcie obrad rozmawiano o sytuacji politycznej i gospodarczej, zadaniach resortu spraw wewnętrznych oraz kierunkach działania organizacji kobiecych w Polsce Ludowej. Wnioski z przeprowadzonych wówczas dyskusji stały się podstawą do rozbudowania wytycznych działalności organizacji w następnych latach¹⁷.

Formułując cele organizacji, uznano, że nadal najważniejszym z nich było *ideowo-wychowawcze oddziaływanie na rodziny funkcjonariuszy MO, umacnianie więzi ze społeczeństwem oraz bardziej aktywny udział w realizacji zadań stojących przed całym aparatem MO*¹⁸. Szczególnie podkreślono wówczas konieczność wspierania psychicznego rodzin funkcjonariuszy, gdyż w wyniku pogarszającej się sytuacji politycznej wzrastała się niechęć wobec nich ze strony wielu środowisk. Z czasem uznano nawet, że do najważniejszych zadań organizacji *należy działanie na rzecz politycznej mobilizacji i zwartości całego środowiska, przeciwstawianie się atakom przeciwników socjalizmu na ustrój i partię, próbom dyskredytacji aparatu, oszczerstwom i plotkom*¹⁹ oraz uodparnianie funkcjonariuszy i ich rodzin *na bezpodstawne plotki i oszczerstwa skierowane przeciwko naszemu środowisku*²⁰.

Oprócz tego w wytycznych dotyczących zakresu działania KRM w 1981 r. zwrócono też uwagę na konieczność wspierania

¹⁷ AIPN, 01728/3, Notatka służbowa dotycząca konferencji KRM w WSO MSW w Legionowie z grudnia 1980 r., k. 45.

¹⁸ Ibidem, Pismo KG MO do Komendantów Wojewódzkich MO z grudnia 1980 r., k. 47.

¹⁹ Ibidem, Pismo KG MO do KW MO w Jeleniej Górze z 24 marca 1981 r., k. 53.

²⁰ Ibidem, Pismo KG MO do Komendantów Wojewódzkich MO z grudnia 1980 r., k. 47.

materialnego funkcjonariuszy i ich rodzin. W okresie pogarszającego się kryzysu gospodarczego realizacja tego zadania miała duże znaczenie, gdyż lepsze zaopatrzenie środowiska MO miało pozytywnie oddziaływać na mentalność milicjantów i ich najbliższych oraz uświadamiać im, że przedstawiciele władz troszczą się o nich bardziej niż o innych.

W zakresie prowadzenia pracy wychowawczo-propagandowej planowano, że w 1982 r. największy nacisk zostanie położony na rozpowszechnianie takich wydarzeń jak IX Nadzwyczajny Zjazd PZPR, VIII Nadzwyczajny Zjazd LKP oraz VII i VIII Plenum KC PZPR. Jednym z ważniejszych przedsięwzięć organizacji w tym okresie było także zorganizowanie kampanii programowo-wyborczej. W pierwszym i drugim kwartale 1982 r. miała się odbyć akcja programowo-wyborcza, a w trzecim – zjazdy wojewódzkie. W trakcie zjazdów planowano podsumować dotychczasową działalność KRM i wytyczyć kierunki działania na kolejne lata. W roku następnym – 1983 zamierzano zaś zwołać III Krajowy Zjazd KRM, który miał ocenić całokształt działalności organizacji, a na podstawie sprawozdań ze zjazdów wojewódzkich sformułować program działania w przyszłości²¹.

Należy jednak podkreślić, że treści przekazywane w zakresie pracy propagandowej nie zmieniały się, gdyż nadal rozpowszechniano politykę władz, przekonując o słuszności podejmowanych przez nią decyzji i coraz ostrzej krytykowano opozycję. W środowiskach funkcjonariuszy MO rozpowszechniano literaturę propagandową wydawaną w Wydziale Informacji KC PZPR. Należały do niej m.in. takie pozycje jak: *Dlaczego opozycja przeciwko socjalizmowi w Polsce ma antynarodowy charakter* Jerzego Bieleckiego, *Racjonalizm, humanizm, świeckość w tradycji polskiej* Stefana Opary, *Nieczyste ręce. Co wykazała kontrola finansów „Solidarności”* Jerzego Bieleckiego, *Zasady polityki wyznaniowej PRL* Adama Piekarskiego, *Doktryna społeczna Kościoła rzymskokatolickiego* Grzegorza Rydleńskiego oraz *W społecznym interesie. W interesie państwa i obywateli. Inicjatywa, oszczędność, rzetelna praca – to*

²¹ Ibidem, k. 72–73.

droga do uzdrowienia gospodarki czy W obronie poziomu życia społeczeństwa Jana Konarskiego i Marka Raczyńskiego²².

Treści rozpowszechniane za pośrednictwem powyższych publikacji miały na celu ukazanie rzekomo nieuczciwej polityki przedstawicieli opozycji. Jej przeciwieństwem, jak przekonywano, była natomiast postawa władz partyjnych, które, kierując się jedynie dobrem społecznym, dążyły do zażegnania kryzysu gospodarczego i politycznego w państwie. Trudno jednak uwierzyć, aby tego rodzaju propaganda była wystarczająco przekonująca.

Z oczywistych powodów w programach pracy wychowawczo-propagandowej nadal wiele miejsca poświęcano wytycznym dotyczącym wychowywania dzieci funkcjonariuszy w duchu socjalistycznym. We wrześniu 1983 r. przedstawicielki KRM zorganizowały konferencję metodyczną na temat *Wychowanie dzieci i młodzieży w środowisku SB i MO. Poradnie rodzinne*. W dyskusji udział wzięły członkinie zespołów wojewódzkich KRM i nauczycielki²³.

Dążąc do ukształtowania właściwych postaw obywatelskich wśród dzieci ze środowisk MO, w trakcie letnich wakacji organizowano dla nich specjalne zajęcia. W tym zakresie współpracowano z różnymi instytucjami i organizacjami społecznymi, a tematykę zajęć przygotowywały m.in. przedstawicielki LKP czy jednostki MO²⁴.

Innymi formami popularyzowania MO wśród najmłodszych było organizowanie dla nich różnego rodzaju konkursów. Tego rodzaju inicjatywę podjęto w 1984 r., kiedy z okazji 40-lecia powołania organów MO i SB zorganizowano wystawę i konkurs prac plastycznych „Milicja Obywatelska w oczach dziecka”. Głównym celem konkursu było *stworzenie możliwości szerokiego udziału dzieci i młodzieży szkolnej w poznaniu problemów życia i pracy funkcjonariuszy MO*²⁵. Wystawa została otwarta 20 października 1984 r. o godz. 11.00 w Domu Sowieckiej Kultury i Nauki. Tego sa-

²² AIPN, 01728/14, Pisma MSW do Przewodniczącej KRM z 16 kwietnia 1983 r. i 14 sierpnia 1983 r., b.p.

²³ Ibidem, Pismo MSW do Przewodniczącej KRM z 23 września 1983 r., b.p.

²⁴ Ibidem.

²⁵ AIPN, 01728/54, Pismo Szefa Służby Polityczno-Wychowawczej MSW do MSW z 27 września 1984 r., k. 61.

tego dnia ogłoszono wyniki konkursu na najlepszą pracę, w którym nagrodzono 34 dzieci, a wyróżniono aż 46. Za najlepsze prace najmłodszy zwycięzca otrzymał pluszowe zabawki, starsi zaś słowniki i albumy²⁶. W ten sposób wśród najmłodszych popularyzowano zadania wykonywane przez funkcjonariuszy MO oraz wpajano im przekonanie o ważności ich służby. Duża liczba wręczonych nagród nie tylko zachęcała do uczestnictwa w konkursie, ale także miała pokazać społeczeństwu, że tego rodzaju pomysły cieszyły się dużą popularnością.

Opisane wyżej inicjatywy miały uświadamiać ideologicznie dzieci funkcjonariuszy. W ten sposób władze starały się współuczestniczyć w wychowaniu młodego pokolenia, które w przyszłości miało utrwalać istniejący ustroj. Dzieci i młodzież ze środowiska MO, wychowywane w środowisku poddanemu od lat silnej indoktrynacji, wydawały się najbardziej wartościowym materiałem.

Podsumowując, należy stwierdzić, że w ostatnich latach Polski Ludowej formy działalności KRM oraz przekazywane przez nią treści nie różniły się zasadniczo od tych, które wykorzystywano wcześniej. Tego rodzaju działania w tym czasie miały już jednak niewielkie znaczenie wobec rosnącej roli opozycji.

Na podstawie dokumentów wytworzonych w organach bezpieczeństwa państwa trudno określić, w jakim stopniu działalność prowadzona przez KRM odnosiła pożądane skutki. Przedstawicielki KRM podkreślały wprawdzie, że ich praca była bardzo efektywna, ale w rzeczywistości rozpowszechniana za pośrednictwem organizacji ideologia była coraz mniej popularna, nawet w środowisku MO. Wspomniane już wcześniej zachodzące tam zmiany mentalnościowe spowodowały, że część funkcjonariuszy również zaczęła się domagać reform. Młodzi oficerowie MO i SB z wyższym wykształceniem, zajmujący wysokie stanowiska służbowe zainicjowali program zmian przy zachowaniu istniejącego ustroju, domagając się m.in. demokratyzacji stosunków w partii, zniesienia przywilejów władzy, przestrzegania zasad praworządności, równego traktowa-

²⁶ Ibidem, Lista osób nagrodzonych i wyróżnionych w konkursie „MO w oczach dziecka”, k. 4–6.

nia wszystkich obywateli itp. Latem 1981 r. powstał natomiast Tymczasowy Komitet Założycielski Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Funkcjonariuszy MO²⁷. Powstanie tej struktury świadczyło o tym, że środowisko MO podlegało takim samym procesom przemian jak pozostała część społeczeństwa, a prowadzona tam praca propagandowo-wychowawcza nie była zbyt efektywna, szczególnie w ostatnim okresie istnienia Polski Ludowej.

*

Biorąc pod uwagę oficjalną dokumentację KRM, można stwierdzić, że przez cały okres funkcjonowania dostosowywały charakter swojej działalności do aktualnych potrzeb środowiska MO i SB. Z oczywistych powodów podczas kryzysów politycznych jej członkinie intensyfikowały pracę propagandową.

Idee propagowane przez KRM służyły również kształtowaniu modelu rodziny funkcjonariusza. Model ten odpowiadał rozpowszechnianemu od początku Polski Ludowej wzorowi rodziny socjalistycznej, w której mężczyzna, mimo iż pełnił rolę żywiciela rodziny, akceptował fakt, że żona pracowała zawodowo oraz angażowała się w działalność publiczną. Podczas nieobecności rodziców opiekę nad dziećmi sprawowały placówki publiczne, takie jak żłobki, przedszkola czy świetlice, gdzie również, w mniejszym lub większym stopniu, były one poddawane wpływowi propagandy socjalistycznej. Z czasem jednak coraz silniej podkreślano ważną rolę kobiety w wychowywaniu dzieci na przyszłych obywateli państwa socjalistycznego²⁸.

²⁷ Szerzej na ten temat pisze: W.J. Mikusiński, op. cit., s. 23, 49. 87.

²⁸ Władze w Polsce powojennej, z oczywistych powodów, zrezygnowały z wzorca rodziny wielopokoleniowej, propagując model rodziny składający się zwykle z dwóch pokoleń. Rozpowszechniano wówczas twierdzenie, że rodzinę socjalistyczną miały łączyć nie więzy krwi, ale wspólnota idei. Kobieta w nowej rzeczywistości musiała w zasadzie pełnić zarówno rolę żony i matki, jak i podejmować pracę zawodową (Ł. Kielban, *Wzór rodziny komunistycznej w polskim filmie socrealistycznym*; T. Czerska, *Nowe na gruzach starego. Obraz przemian kulturowych i obyczajowych w kobiecej prozie wspomnieniowej [w:] Społeczeństwo PRL*.

Zgodnie z powyższym wzorem funkcjonariusz pełnił funkcję głowy rodziny i nie przeciwstawiał się pracy zawodowej żony czy podejmowanej przez nią aktywności politycznej lub społecznej. Musiała ona jednak w większym stopniu niż kobiety z innych środowisk wspierać psychicznie męża w wykonywaniu obowiązków zawodowych i utrzymywać w nim przekonanie o słuszności podejmowanych przez władze decyzji. Odgrywała też ważną rolę w wychowywaniu dzieci, które w większym stopniu niż dzieci z innych środowisk miały być właściwie ukształtowane ideologicznie²⁹.

Ostatecznie KRM zostały zlikwidowane w wyniku przemian ustrojowych lat 1989–1990, kiedy LKP zmieniła swój charakter i stała się organizacją nawiązującą do przedwojennych tradycji ruchu kobiecego, odcinając się całkowicie od programu i zakresu działalności organizacji w okresie Polski Ludowej.

Bibliografia

Archiwalia

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie – Akta Kół Rodzin Milicyjnych.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie – Akta Ligi Kobiet Polskich.

Opracowania

Eisler Jerzy, *Grudzień 1970. Geneza, przebieg, konsekwencje*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej, 2012, ISBN 83-913460-1-3.

Eisler Jerzy, *Polski Rok 1968*, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej, 2006, ISBN 83-60464-02-2.

Kultura. Pamięć, red. I. Skórzyńska, D. Skotarczak, S. Jankowiak, Poznań 2015, s. 168, 189–190).

²⁹ Propagując model rodziny funkcjonariusza, duży nacisk kładziono też na to, aby składała się ona jedynie z dwóch pokoleń. Rezygnując z umacniania więzów rodzinnych, propagowano obyczajowość świecką, która m.in. służyła silniejszej integracji środowiska zawodowego. Szerzej zob. A. Marcinkiewicz-Kaczmarczyk, *Koła Rodzin Milicyjnych – powstanie, organizacja, działalność propagandowa*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobięcych” 2017, nr 1(2), s. 43–45.

- Janowski Karol B., *Źródła i przebieg zmiany politycznej w Polsce (1980–1989). Studium historyczno-politologiczne*, Toruń : Wydawnictwo Adam Marszałek, 2004, ISBN 8388089080.
- Lubik-Reczek Natasza, Reczek Rafał, *Liga Kobiet – organizacja „reprezentująca” interesy kobiet w Polsce Ludowej. Zarys działania*, „Środkowo-europejskie Studia Polityczne” 2013, s. 105–120, nr 4, ISSN 1731-7517.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk Anna, *Koła Rodzin Milicyjnych – powstanie, organizacja, działalność propagandowa*, „Czasopismo Naukowe Instytutu Studiów Kobietych” 2017, nr 1(2), s. 28–47, ISSN 2451-3539.
- Marcinkiewicz-Kaczmarczyk Anna, *Rola Ligi Kobiet w popularyzowaniu władz polityki „Polski Ludowej”* [w:] *Polska Ludowa 1944–1989 – wybrane problemy historii politycznej i społecznej*, red. Dorota Litwin, Krzysztof Bałkowski, Lublin : Wydawnictwo Naukowe Tygiel, 2016, <http://bc.wydawnictwo-tygiel.pl/publikacja/26CBF6C0-8A-27-BE7C-B1D8-79E0C54E82ED>.
- Mikuskiński Wiktor J., *Ruch związkowy funkcjonariuszy MO w 1981 r. Zarys historii*, Warszawa 2015, ISBN 978-83-936205-6-2.
- Nowak Barbara, *Serving Women and the State: The League of Women in Communist Poland* [online], praca dokt., The Ohio State University 2004 [Dostęp: 07.02.2017]. Dostępny w World Wide Web: <<http://bit.ly/2diMB3h>>.
- Sowa Andrzej Leon, *Historia polityczna Polski 1944–1991*, Kraków : Wydawnictwo Literackie, 2011, ISBN 978-83-08-04769-9.
- Spółeczeństwo PRL. Kultura. Pamięć*, red. Izabela Skórzyńska, Dorota Skotarczak, Stanisław Jankowiak, Poznań : Instytut Historii UAM, 2015, ISBN 978-83-63047-63-4.
- Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. Antoni Dudek, Warszawa : Instytut Pamięci Narodowej, 2003, ISBN 83-89078-22-8.